

ЩОДО ІМПЛІЦИТНИХ ЕЛЕМЕНТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОСОБИ НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

ON THE IMPLICIT ELEMENTS OF THE CONSTITUTIONAL RIGHT TO JUDICIAL PROTECTION

Медвідь А.Б., д.ю.н., проф., професор кафедри теорії держави і права,
директор науково-практичного центру дослідження та захисту конституційних прав особи,
Львівський торговельно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0001-9044-6505, ResearcherID: G-2979-2019

Медвідь Ю.О., старший викладач кафедри цивільного права та процесу,
Львівський торговельно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0003-0483-7775, Researcher ID: G-1036-2019

У статті здійснюється дослідження наявності та юридичного змісту імпліцитних, тобто формально не закріплених у нормах Конституції України, окремих елементів конституційного права особи на судовий захист, на основі практики офіційного тлумачення норм Основного Закону Держави Конституційним Судом України. У цьому контексті детально аналізується зміст чинних положення Конституції України та відповідні рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення вказаних конституційних норм.

На підставі проведеного дослідження робиться висновок, що Конституційним Судом України сформовано усталену судову практику (*jurisprudence constante*) стосовно імпліцитного конституційного закріплення низки прав та юридичних гарантій, які є складовими елементами конституційного права особи на судовий захист, а саме: «право на звернення до суду», «неможливість відмови у правосудді», «право на доступ до правосуддя», «доступність правосуддя», «доступ до суду апеляційної інстанції».

Водночас, на думку автора, усталеною судовою практикою Конституційного Суду України в межах імпліцитного суб'єктивного конституційного права особи «на доступ до правосуддя» визначено: 1) суб'єктний склад цього права, до якого включено усіх «осіб» (тобто, як фізичних осіб – людину та громадянина, так і юридичних осіб); 2) основні складові елементи права (якими є: «можливість особи ініціювати судовий розгляд» та її «можливість брати безпосередню участь у судовому процесі»); 3) межі реалізації «права на доступ до правосуддя» (зокрема, «ніхто не може бути обмежений» або «позбавлений такого права», необхідність встановлення законом помірною судового збору).

Зважаючи на це, є достатні підстави стверджувати, що наявність та визнання в усталеній судовій практиці Конституційного Суду України окремих імпліцитних елементів конституційного права особи на судовий захист, які є обов'язковими до застосування, не лише тлумачить та деталізує норми Конституції України, але й становить додаткову юридичну гарантію ефективної реалізації права кожного на судовий захист, а отже сприяє захисту усіх основоположних прав та свобод особи.

Ключові слова: право на судовий захист, імпліцитні елементи конституційного права на судовий захист, право доступу до правосуддя, Конституційний Суд України, зміни до Конституції України, Конституція України.

The article examines the existence and legal content of implicit, i.e., not formally enshrined in the provisions of the Constitution of Ukraine, certain elements of the constitutional right to judicial protection based on the practice of official interpretation of the Constitution of Ukraine by the Constitutional Court of Ukraine. In this context, the author analyzes in detail the content of the current provisions of the Constitution of Ukraine and the relevant decisions of the Constitutional Court of Ukraine on the official interpretation of these constitutional provisions.

Based on the study, the author concludes that the Constitutional Court of Ukraine has formed a well-established case law (*jurisprudence constante*) on the implicit constitutional consolidation of a number of rights and legal guarantees which are constituent elements of the constitutional right to judicial protection, namely «the right to apply to court», «impossibility of denial of justice», «right of access to justice», «access to justice», «access to the court of appeal».

At the same time, according to the author, the established case law of the Constitutional Court of Ukraine within the framework of the implicit subjective constitutional right of an individual «to access to justice» determines 1) the subjective composition of this right, which includes all «persons» (i.e., both natural persons – human beings and citizens, and legal entities); 2) the main constituent elements of the right (which are: «the ability of a person to initiate legal proceedings» and his/her «ability to participate directly in the trial»); 3) the limits of the «right to access to justice» (in particular, «no one may be restricted» or «deprived of such a right», the need to establish a moderate court fee by law).

In view of this, there are sufficient grounds to assert that the existence and recognition of certain implicit elements of the constitutional right to judicial protection, which are mandatory, in the established case law of the Constitutional Court of Ukraine not only interprets and details the provisions of the Constitution of Ukraine, but also constitutes an additional legal guarantee of the effective realization of everyone's right to judicial protection, and thus contributes to the protection of all fundamental rights and freedoms.

Key words: right to judicial protection, implicit elements of the constitutional right to judicial protection, right of access to justice, Constitutional Court of Ukraine, amendments to the Constitution of Ukraine, Constitution of Ukraine.

Постановка проблеми. Відповідно до Конституції – Основного Закону Держави [1], – Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, головним обов'язком якої є утвердження і забезпечення прав і свобод людини, гарантування яких визначає зміст і спрямованість діяльності держави.

Проте, на жаль, на сучасному етапі розвитку України, в умовах збройної боротьби Українського народу проти військової агресії російської федерації, не лише вище вказані основоположні цінності, але й сама держава знає перманентної загрози. Тому, за таких умов, особливо актуальним є забезпечення оптимального гарантування та захисту усіх основоположних конституційних прав особи в Україні.

У цьому контексті слід зазначити, що положення статті 55 та інших статей Конституції України [1], які гарантують кожному право на судовий захист, займають особливе місце не лише у системі прав регламентованих Конституцією, але й серед глобальних цінностей демократичного суспільства, загалом. Це зумовлено тим, що саме право на судовий захист забезпечує найбільш надійну та ефективну систему захисту прав, якою є механізм судового розгляду, а також закріплює основоположну роль судової влади у здійсненні правосуддя, що відображає загальноєвропейську спадщину, невід'ємним суб'єктом якої є Українська держава.

Однак, на даний час у вітчизняній правовій системі значущим викликом залишаються питання ефективної

реалізації права кожного на судовий захист, у тому числі й зважаючи на певні недоліки його регламентації Конституцією України та необхідності доведення наявності окремих імпліцитних, тобто формально не закріплених у конституційних нормах, елементів вказаного права, керуючись практикою офіційного тлумачення норм Основного Закону Держави Конституційним Судом України, як єдиним вітчизняним органом конституційної юрисдикції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що проблематика ефективного забезпечення права на судовий захист широко досліджувалася у працях багатьох науковців та експертів. До прикладу, у спеціальній літературі розгляд вказаного правового інституту проводився у працях таких науковців, як: Беддарт Р., Бисага Ю.М., Буткевич В.Г., Де Аречага Е.Х., Дженіс М., Джоргес К., Козюбра М.І., Мішина Н.В., Пошва Б.М., Рабінович П.М., Речицький В.В., Різник С.В., Скрипнюк О.В., Соловійов О.В., Степанова С.В., Фулей Т.І., Хаммарберг Т., Хармсен Р., Хервада Д., Шевчук С.В., Шишкін В.І., та інші.

Постановка завдання. Водночас, питання встановлення імпліцитних, тобто формально не закріплених у нормах Основного Закону Держави, окремих елементів конституційного права особи на судовий захист на основі практики офіційного тлумачення норм Конституції України Конституційним Судом України, залишаються недовідомими. Саме тому, вивчення вказаної проблематики і визначено метою цієї наукової статті.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Перш за все варто пригадати, що Конституція України впродовж майже трьох десятиліть її застосування зазнала цілої низки змін та доповнень [2-6]. До прикладу, у 2016 році (в результаті набуття чинності Законом України №1401-VIII [6]) відбулося внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя). Таким, чином, серед іншого, у новій редакції було викладено положення статті 59, розділу VIII «Правосуддя», та розділу XII «Конституційний Суд України» Основного Закону Держави.

Поряд із цим, слід констатувати, що станом на сьогоднішній день Конституції України [1] відсутнє закріплення права на судовий захист, і на цьому, як на негативній ознаці, неодноразово акцентували увагу вітчизняні та іноземні експерти [7, с. 7, 15; 8, с. 5; 9; 10], окремі з яких пропонували закріпити у конституційному тексті не лише право на судовий захист, але й на справедливий суд.

Однак, окремі елементи права на судовий захист все ж таки знайшли своє закріплення, але вони розпорочені не лише у різних статтях, але й у різних розділах Конституції України. Зокрема, припис другого речення частини третьої статті 8 Розділу I «Загальні засади» Конституції України вказує: «Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується» [1].

Своєю чергою, стаття 55 Розділу II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Основного Закону України також не містить формального закріплення права людини чи громадянина на судовий захист, оскільки частини перша та друга цієї статті, зазначають: «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» [1].

Стаття 59 цього ж розділу Конституції України закріплює право кожного на «професійну правничу допомогу», а частина перша її статті 62 встановлює презумпцію невинуватості щодо звинувачення у вчиненні злочину. Своєю чергою, частина друга статті 129 Розділу VIII «Правосуддя» Конституції України закріплює основні засади судочинства, до яких, серед іншого, включено: «рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом», «гласність судового процесу...», «розумні строки розгляду справи судом», «обов'язковість судового рішення» [1].

Однак, як слушно наголошує суддя Конституційного суду України у відставці Шишкін В. І. «аналіз конституційних положень є неможливий без урахування їхньої цільової спрямованості, тому основним напрямом телеологічного способу оцінки і трактування стає пошук сенсу нормативних приписів, зважаючи на цілі та результат від їх застосування» [11, с. 167]. Водночас, аналізуючи роль органу конституційної юрисдикції у забезпеченні права доступу до правосуддя, Шишкін В.І. вказує, що «офіційне тлумачення правових норм Конституційним Судом України є його інтелектуально-волевою діяльністю, спрямованою на з'ясування, розуміння, роз'яснення і трактування змісту положень Конституції і законів України... В правореалізуючій діяльності – це однакове розуміння дійсного змісту норми права і правильного її застосування усіма суб'єктами суспільних відносин, а у правовиховній діяльності – розуміння ними концептуальних ідей, принципів права, цілей, завдань тощо» [11, с. 167].

Тому, для з'ясування офіційного тлумачення юридичного змісту норм Конституції України, зокрема щодо наявності імпліцитного гарантування ними окремих елементів права на судовий захист, до прикладу «права на доступ до суду» та інших, варто дослідити рішення Конституційного Суду України у яких розглядалася зазначена проблематика, у тому числі у контексті телеологічного способу їх оцінки і трактування.

Так, у мотивувальній частині Рішення № 6-зп від 25 листопада 1997 р. Конституційний Суд України, аналізуючи серед іншого, положення статті 55 Конституції України, наголошує: «...Конституцією України гарантовано і забезпечено кожній людині і громадянину право на звернення до суду за захистом своїх прав чи свобод» (абзац дев'ятий, пункту 2 мотивувальної частини) [12]. Ця юридична позиція набула подальшого розвитку у наступних рішеннях Конституційного Суду України. Зокрема, у Рішенні № 15-рп/2002 від 9 липня 2002 року (справа про досудове врегулювання спорів) орган конституційної юрисдикції, аналізуючи чинне на той час положення частини другої статті 124 Конституції України у системному зв'язку з іншими положеннями Основного Закону України (зокрема, частини п'ятої статті 55), серед іншого, вказав: «...що право особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами» (пункт 1 резолютивної частини Рішення) [13]. Важливо наголосити, що таким чином не лише було надано офіційне тлумачення конституційних приписів щодо меж здійснення права на звернення до суду, але й розширено коло суб'єктів цього права, оскільки до нього включено юридичних осіб.

Дещо пізніше, у Рішенні № 3-рп/2010 від 27 січня 2010 року у справі (про апеляційне оскарження ухвал суду) [14] та у Рішенні № 18-рп/2010 від 8 липня 2010 року [15], Конституційний Суд України визначив один із складових елементів конституційного права на звернення до суду. Зокрема, вітчизняний орган конституційної юрисдикції вказав, що у контексті положень частин першої та другої статті 55, пункту 8 частини третьої статті 129 (чинної на той момент редакції) Конституції України, «право на апеляційне оскарження судових рішень» є: «складовою права кожного на звернення до суду» (абзац четвертий пункту 3.1. мотивувальної частини Рішення № 3-рп/2010 [14]); «складовою права кожного на звернення до суду будь-якої інстанції відповідно до закону» абзац другий пункту 2.1. мотивувальної частини Рішення № 18-рп/2010 [15]). А от, у Рішенні від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011 Конституційний Суд України формулює визначення юридичного змісту конституційного права на звернення до суду, вказуючи: «право на звернення до суду як складова права на судовий захист гарантується статтею 55 Конституції України та пов'язується з переконанням самої особи про наяв-

ність порушень її прав, свобод або інтересів і бажанням звернутися до суду» (абзац другий підпункту 6.2. мотивувальної частини Рішення) [16].

У наступних рішеннях Конституційний Суд України розвинув цю юридичну позицію, окреслюючи певні види правомірних обмежень права на звернення до суду. Так, у Рішенні від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012 [17] орган конституційної юрисдикції наголосив, що «конституційний принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом, гарантує право звернення до суду зі скаргю в апеляційному чи в касаційному порядку, яке має бути забезпечене, за винятком встановленої законом заборони на таке оскарження» (абзац третій пункту 3.2. мотивувальної частини Рішення) [17]. Тоді як, у Рішенні від 15 жовтня 2013 року № 8-рп/2013 Конституційний Суд України, серед іншого, аналізуючи інститут позовної давності у цивільному судочинстві, наголосив що Цивільний кодекс України [18] «установлює інститут позовної давності і містить положення щодо часових меж, упродовж яких особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого права або інтересу» (абзац другий пункту 2.2. мотивувальної частини) [19]. Таким чином, можна прослідкувати еволюційний процес формування та розвитку юридичних позицій Конституційного Суду України, щодо конституційного гарантування права на звернення до суду, в тому числі і стосовно правомірності встановлення певних меж здійснення такого права.

Важливо зазначити, що поряд із цим, у практиці Конституційного Суду України сформувалися та набули розвитку юридичні позиції щодо «неможливості відмови у правосудді» та конституційного гарантування суб'єктивного «права на доступ до правосуддя».

Зокрема, ще у Рішенні № 9-зп від 25 грудня 1997 р. (у справі за зверненнями жителів міста Жовті Води) вітчизняний орган конституційної юрисдикції, аналізуючи положення частини першої статті 55 Конституції України, серед іншого, вказує: «зазначена норма зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист...» (пункт 2 мотивувальної частини Рішення), та зрештою, окрім іншого встановлює, що: «1... Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод» (пункт 1 резолютивної частини Рішення) [20]. Зауважимо, що вказане офіційне тлумачення частини першої статті 55 Конституції України, щодо «неможливості відмови у правосудді» у подальшому неодноразово застосовувалося Конституційним Судом України, до прикладу при вирішенні питання щодо можливості судового оскарження окремих видів актів та дій у Рішенні № 6-рп/2001 від 23 травня 2001 року (справа щодо конституційності статті 248-3 ЦПК України) (абзац шостий пункту 3 мотивувальної частини) [21].

А от, у Рішенні від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011 (у справі щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції) Конституційний Суд України наголосив що принцип територіальності (закріплений у статті 125 Конституції України) «забезпечує територіальне розмежування компетенції судів загальної юрисдикції і зумовлений потребою доступності правосуддя на всій території України» (абзац четвертий пункту 3.2. мотивувальної частини Рішення) [22]. У Рішенні від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011 Конституційний Суд України розглядаючи питання скорочення у процесуальних кодексах строків здійснення окремих процесуальних дій вказує, що внаслідок цього «зміст та обсяг конституційного права на судовий захист і доступ до правосуддя не звужено» (підпункт 6.1. мотивувальної частини Рішення) [16].

Згодом, у Рішенні № 9-рп/2012 від 12 квітня 2012 року (у справі про рівність сторін судового процесу), вітчизняний орган конституційної юрисдикції аналізуючи цілу низку положень Конституції України (зокрема, і частини другу і третю статті 8, частину першу статті 55 та пункти 1, 2, 4 частини третьої статті 129), частину четверту статті 7 (чинного на той час) Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року [23] та норми міжнародних актів (зокрема на статтю 14 Конвенції та Протокол № 12 до Конвенції) вказує: «ніхто не може бути обмежений у праві на доступ до правосуддя, яке охоплює можливість особи ініціювати судовий розгляд та брати безпосередню участь у судовому процесі, або позбавлений такого права» (абзац сьомий, підпункту 2.2. мотивувальної частини Рішення) [24].

На наш погляд, вказана юридична позиція Конституційного Суду України є особливо важливою, оскільки свідчить про закріплення у доктрині конституційного права України такого суб'єктивного права особи, як «право на доступ до правосуддя». Це підтверджується тим, що орган конституційної юрисдикції визначив: 1) суб'єктний склад цього права, до якого включив усіх «осіб» (тобто, як фізичних осіб – людину та громадянина, так і юридичних осіб); 2) основні складові елементи права (якими є: «можливість особи ініціювати судовий розгляд» та її «можливість брати безпосередню участь у судовому процесі»); 3) межі реалізації «права на доступ до правосуддя» (вказуючи, що «ніхто не може бути обмежений» або «позбавлений такого права»). Однак, звернемо увагу, що наведене положення Рішення КСУ № 9-рп/2012 від 12 квітня 2012 року не містить вказівки про те, що «право на доступ до правосуддя» є конституційним правом особи.

На відміну від цього, у дещо пізнішому Рішенні № 12-рп/2013 від 28 листопада 2013 року [25] Конституційний Суд України чітко вказує на конституційний характер гарантування «доступу до правосуддя». Зокрема, вітчизняний орган конституційної юрисдикції надаючи тлумачення окремим положенням законодавства, щодо сплати судового збору, наголошує: «гарантією реалізації права на судовий захист в аспекті доступу до правосуддя є встановлення законом помірною судового збору для осіб, які звертаються до суду... Отже, сплата судового збору за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів є складовою доступу до правосуддя, який є елементом права особи на судовий захист, гарантованого статтею 55 Конституції України» (абзаци третій та четвертий, підпункту 2.3. мотивувальної частини Рішення) [25].

Окрім того, як вбачається, в одному із останніх рішень, а саме у Рішенні від 11 березня 2020 року № 4-р/2020 (абзац четвертий підпункту 5.1. мотивувальної частини Рішення) [26], Конституційний Суд України, аналізуючи окремі зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року [27], опосередковано визначив ще один складовий елемент права кожного на доступ до правосуддя, яким є належне виконання Вищою радою правосуддя її конституційних функцій, зокрема щодо добору та оцінювання суддів.

Тому, на нашу думку є достатні підстави стверджувати, що відповідно до викладених юридичних позицій Конституційного Суду України «доступ до правосуддя» потрібно визначати як елемент права особи на судовий захист, гарантованого статтею 55 Конституції України. А це, у свою чергу, беззаперечно вказує на імпліцитне конституційне гарантування «доступу до правосуддя» та включення вказаного елемента до системи Основного Закону України.

Більше цього, відповідно до наведених юридичних позицій органу конституційної юрисдикції необхідними умовами забезпечення «доступу до правосуддя», серед іншого, є: встановлення законом помірною судового

збору для осіб, які звертаються до суду, а також належне виконання Вищою радою правосуддя її конституційних функцій, щодо добору та оцінювання суддів.

Поряд із цим, у низці інших рішень Конституційного Суду України, а саме Рішенні від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015 [28], Рішенні від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018 [29] та Рішенні від 13 червня 2019 року № 4-р/2019 [30] вказується на недопустимість застосування наявних у вітчизняному законодавстві непропорційних обмежень доступу до апеляційної інстанції (обмежень права на апеляційне оскарження) та у зв'язку з цим визнаються неконституційними положення частини другої статті 171-2 КАС України, частини першої статті 294 та статті 326 КупАП, та частини другої статті 392 КПК України, відповідно. При цьому, у мотивувальних частинах Рішення № 3-рп/2015 від 8 квітня 2015 року (абзац другий, підпункту 2.2.) [28] та Рішення № 4-р/2019 від 13 червня 2019 року (абзац шістнадцятий підпункту 2.3.) [30] Конституційний Суд України посилається на практику ЄСПЛ щодо можливості обмеження права осіб на доступ до суду, а в Рішенні № 4-р/2019 ще й посилається на норми декількох актів міжнародного права, щодо необхідності забезпечення доступності правосуддя (абзац шостий, підпункту 2.3. мотивувальної частини рішення) [30].

Водночас, у Рішенні № 4-р/2019 [30] Конституційний Суд України вказує, що на його думку «обмеження доступу до суду апеляційної інстанції, як складової права на судовий захист, можливе лише з обов'язковим дотриманням конституційних норм і принципів, а саме пріоритетності захисту фундаментальних прав і свобод людини і громадянина, а також принципу верховенства права, відповідно до якого держава має запровадити таку процедуру апеляційного перегляду, яка забезпечить ефективність права на судовий захист на цій стадії судового провадження...» (абзац вісімнадцятий підпункту 2.3. пункту 2 мотивувальної частини) [30].

Таким чином, слід констатувати, що внаслідок прийняття Конституційним Судом України Рішень № 3-рп/2015 від 8 квітня 2015 року [28], № 10-р/2018 від 23 листопада 2018 року [29] та № 4-р/2019 від 13 червня 2019 року [30] здійснено не лише усунення наявних непропорційних законодавчих заборон та перешкод для реалізації особою, на відповідних стадіях судового процесу, права на апеляційне оскарження судових рішень, постанов та ухвал стосовно притягнення особи до адміністративної відповідальності, застосування адміністратив-

ного арешту та продовження строку тримання під вартою, але й забезпечено можливість практичної реалізації особою права на доступ до суду апеляційної інстанції.

Водночас, на наш погляд, у Рішенні № 4-р/2019 від 13 червня 2019 року [30], вітчизняний орган конституційної юрисдикції, опосередковано сформував юридичну позицію щодо визначення не лише «доступу до суду апеляційної інстанції», але й «доступу до суду» загалом, як елемента конституційного права на судовий захист, обмеження якого можливе за умови обов'язкового дотримання норм і принципів Конституції України, зокрема і принципу верховенства права.

Висновки. Керуючись усім вище викладеним ми доходимо висновку, що внаслідок прийняття Конституційним Судом України рішень, які містять положення щодо розуміння, роз'яснення і трактування норм Конституції України, що гарантують право особи на судовий захист, а також неодноразового та послідовного їх застосування, вітчизняним органом конституційної юрисдикції сформовано усталену судову практику (*jurisprudence constante*) стосовно імпліцитного конституційного закріплення низки прав та юридичних гарантій, які є складовими елементами конституційного права особи на судовий захист, а саме: «право на звернення до суду», «неможливість відмови у правосудді», «право на доступ до правосуддя», «доступність правосуддя», «доступ до суду апеляційної інстанції».

Водночас, на нашу думку, усталеною судовою практикою Конституційного Суду України в межах імпліцитного суб'єктивного конституційного права особи «на доступ до правосуддя» визначено: 1) суб'єктний склад цього права, до якого включено усіх «осіб» (тобто, як фізичних осіб – людину та громадянина, так і юридичних осіб); 2) основні складові елементи права (якими є: «можливість особи ініціювати судовий розгляд» та її «можливість брати безпосередню участь у судовому процесі»); 3) межі реалізації «права на доступ до правосуддя» (зокрема, «ніхто не може бути обмежений» або «позбавлений такого права», необхідність встановлення законом помірною судового збору).

Зважаючи на це, є достатні підстави стверджувати, що наявність та визнання в усталеній судовій практиці Конституційного Суду України окремих імпліцитних елементів конституційного права особи на судовий захист, які є обов'язковими до застосування, не лише тлумачить та деталізує норми Конституції України, але й становить додаткову юридичну гарантію ефективної реалізації права кожного на судовий захист, а отже сприяє захисту усіх основоположних прав та свобод особи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30. – Ст. 141. – {із змінами, внесеними згідно із Законами № 2222-IV від 08.12.2004, ВВР, 2005, № 2, ст.44; № 2952-VI від 01.02.2011, ВВР, 2011, № 10, ст.68; № 586-VII від 19.09.2013, ВВР, 2014, № 11, ст.142; № 742-VII від 21.02.2014, ВВР, 2014, № 11, ст.143; № 1401-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 28, ст.532; № 2680-VIII від 07.02.2019, ВВР, 2019, № 9, ст.50; № 27-IX від 03.09.2019, ВВР, 2019, № 38, ст.160}. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 08.12.2004 № 2222-IV // *Відомості Верховної Ради України*. – 2005. – № 2. – Ст. 65. – стаття 44. Втратив чинність.
3. Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 01.02.2011 № 2952-VI // *Відомості Верховної Ради України*. – 2011. – № 10. – Ст. 489. – стаття 68.
4. Про внесення змін до статті 98 Конституції України: Закон України від 19.09.2013 № 586-VII // *Відомості Верховної Ради України*. – 2014. – № 11. – Ст. 730. – стаття 142.
5. Про відновлення дії окремих положень Конституції України: Закон України від 21.02.2014 № 742-VII // *Відомості Верховної Ради України*. – 2014. – № 11. – Ст. 730. – стаття 143.
6. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII // *Відомості Верховної Ради України*. – 2016. – № 28. – Ст. 7. – стаття 532.
7. Opinion on the draft Constitution of Ukraine (text approved by the Constitutional Commission on 11 March 1996 (CDL(96)15)) adopted at the 27th Meeting of the Venice Commission on 17-18 May 1996. Strasbourg, 21 May 1996. CDL-INF(1996)6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF\(1996\)006-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF(1996)006-e)
8. Рабінович П. М. Можливості удосконалення конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні // *Юридична Україна*, 2014 р, № 4, С. 32-41.
9. Конституційна Комісія: пропозиції Сергія Головатого щодо внесення змін до Конституції України. *Закон і Бізнес*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zib.com.ua/ua/print/116397konstituciynna_komisiya_propozicii_sergiya_golovatoho_schodo_html

10. Євген Захаров. Посилення конституційних гарантій прав людини. Конституція і права людини. Права Людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://khp.org/index.php?id=1561894103#_ftn1
11. Шишкін В.І. Роль органу конституційної юрисдикції у забезпеченні права доступу до правосуддя / *Вісник Академії адвокатури України*. – 2013. – № 2. – С. 167-170.
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25 листопада 1997 року № 6-зп // *Офіційний вісник України* від 25.07.2003- 2003 р., № 28, стор. 100, стаття 1377, код акта 25723/2003
13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 9 липня 2002 року № 15-рп/2002 // *Вісник Конституційного суду України* – 2002 р., № 4, стор. 17
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду) від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010 // *Вісник Конституційного суду України* – 2010 р., № 2, стор. 21
15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Слободянюка Івана Івановича щодо офіційного тлумачення положення пункту 12 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 8 липня 2010 року № 18-рп/2010 // *Вісник Конституційного суду України* – 2010 р., № 5, стор. 20
16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011 // *Вісник Конституційного суду України* – 2012 р., № 1, стор. 37
17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111-13 Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012 // *Вісник Конституційного суду України* – 2012 р., № 3, стор. 53
18. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // *Відомості Верховної Ради України* від 03.10.2003 – 2003 р., № 40, стаття 356
19. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Присяжнюк Людмили Михайлівни щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 233 Кодексу законів про працю України, статей 1, 12 Закону України «Про оплату праці» від 15 жовтня 2013 року № 8-рп/2013 // *Вісник Конституційного суду України* – 2013 р., № 6, стор. 6.
20. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 року N 9-зп // *Офіційний вісник України* від 22.01.1998 – 1998 р., № 1, стор. 169, стаття 25
21. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого, п'ятого статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України та за конституційними зверненнями громадян Будинської Світлани Олександрівни і Ковриги Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положення абзацу четвертого статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України (справа щодо конституційності статті 248-3 ЦПК України) від 23 травня 2001 року N 6-рп/2001 // *Офіційний вісник України* від 15.06.2001 – 2001р., № 22, стор. 89, стаття 1004, код акта 19025/2001
22. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції) від 12 липня 2011 року N 9-рп/2011 // *Вісник Конституційного суду України* – 2011 р., № 6, стор. 107
23. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI // *Відомості Верховної Ради України*. – 2010 р., № 41, / № 41-42; № 43; № 44-45/, стор. 1468, стаття 529. Втратив чинність.
24. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 // *Вісник Конституційного суду України* – 2012 р., № 3, стор. 41
25. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням асоціації «Дім авторів музики в Україні» щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» у взаємозв'язку з положеннями пункту «г» частини першої статті 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 28 листопада 2013 року № 12-рп/2013 // *Вісник Конституційного суду України* – 2014 р., № 1, стор. 13
26. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року № 193-IX, «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII від 11 березня 2020 року № 4-р/2020 // *Офіційний вісник України* від 17.04.2020 – 2020 р., № 30, стор. 38, стаття 1063, код акта 98759/2020
27. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // *Відомості Верховної Ради України* від 29.07.2016 – 2016. – № 31. – стор. 7, стаття 545.
28. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 171-2 Кодексу адміністративного судочинства України від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015 // *Офіційний вісник України* від 30.04.2015 – 2015 р., № 32, стор. 20, стаття 926, код акта 76539/2015
29. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 294, статті 326 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018 // *Вісник Конституційного суду України* – 2019 р., № 1, стор. 66
30. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Глушенка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019 // *Вісник Конституційного Суду України*- 2019 р. – № 4, стор. 103.